

FORRAI JUDIT¹
A HEGEDŰ A SZÉPSÉG ÉS A REMÉNY HANGSZERE
Adler Ferdinánd hegedűművész emlékének (1903-1952)

Ebben a kutatásban bemutatjuk nemcsak a kiváló hegedűművész 'profilját' narratív életét, hanem azt a személyes és társadalmi kultúrális háttérrel is, amely alakította és meghatározta életét. Nagy szerepet játszott a gyerekkori családi zsidó hagyomány és értékek továbbvitele, a 20. századi történelem nagypolitikai eseményei és az a csodálatos mozgalmas multikulturális művészeti közeg, amely körülvette.

Kolozsvár a kiindulópont

Az első topográfiai hely Adler Nándor (1903. május 6. Kolozsvár – 1952. február 21. Bécs) életében a születése helye, a magyar Kolozsvár, amelynek német és román neve is van (Klausenberg, Cluj-Napoca, sőt a római korból Cludiopolis) attól függően milyen politikai döntés határozta meg státuszát, közigazgatási hovatartozását a történelem során. Kolozsvár a Magyar Királysághoz tartozó Erdély nemhivatalos, de fővárosának tartott legnagyobb települése, a Kis-Szamos folyó völgyében.

A Habsburgok több területet és királyságot csatoltak a birodalmukhoz évszázadok alatt, mint Európa legfiatalabb császári birodalma. A Magyar Királysággal 1867 és 1918 között különleges, dualista államforma állt fent, pontosabban államszövetség, vagyis reálunió, amely Közép-Európában az Osztrák–Magyar Monarchia (Österreichisch-Ungarische Monarchie vagy Österreich-Ungarn) nevet viselte. Az Osztrák–Magyar Monarchia kialakításában törvények szabályozták az együttes működést (1867), többek között történetünk szempontjából fontos szabályozást hoztak a zsidó vallású emberek kirekesztése megszüntetésére, már lakhattak a városokban, ahogy előzőleg nem telepedhettek le, csak a városon kívül élhettek a számtalan kirekesztő rendelettel együtt. A kiegyezés vonatkozott a szabad vallásgyakorlásra is a vallási pluralizmus elfogadására. A Magyarországon élő zsidók gyorsan mobilizálódtak, rugalmasak és kezdeményezők voltak a lehetőség és a megélhetésük miatt bátran néztek szembe az új kihívásokkal, így részesei és egyben alapítói lettek a magyar ipar

¹ **Forrai Judit** tudománytörténész, orvostörténész, fogorvos, egyetemi tanár, a Magyar Tudományos Akadémia doktora, a Kaleidoscope művelődés-, tudomány- és orvostörténeti folyóirat alapító főszerkesztője.

fejlődésének, s megteremtették pl. a cukor-, gép-, malom- textilipart, s egyben a magyar bank- és tőzsderendszert kialakították. Szervesen és aktívan vettek részt nemcsak az országot építő feladatból, hanem a tudományos, kulturális és művészeti életben is jeleskedtek. A zsidó egyházon belül ez az országos gazdasági változás belső feszültséget okozott először három, majd kettészakadt, az addig csak orthodox zsidó egyház, megjelent a neológ - reform szemlélet (1869), amely egyfajta asszimilációt, modernizációt sürgetett az egyházban is a felgyorsult gazdasági- és mindennapi élet hatása miatt.² Ez volt a magyar zsidóság modernizációs időszaka.³ Sok zsidó a nevét magyarosította és voltak, akik elhagyták az eredeti vallásukat, kitértek a fejlődés és a teljes emancipáció reményében. Az új neológ központok a nagyvárosokban alakultak ki, többek között Erdélyben Kolozsváron, Nagyváradon, Brassóban.

Kolozsvár a második egyetemi város lett a Magyar Királyságban, 1872-ben alapították a Kolozsvári Magyar Tudományegyetemet. Egy egyetem kiemelkedő kulturális központot jelent egy városnak, így Kolozsvár szellemi pezsgése hatására sorra alakultak a tudományos társaságok, és a művészeteket művelő és kedvelő csoportok. Kolozsvár zenei élete már ugyan 1819-ben elkezdődött, létrejött az első Kolozsvári Muzsika Egyesület, amely a 6. európai zenei egyesület volt, ahol már lányokat is oktattak,⁴ a 19. század végére a gyors fejlődésnek köszönhetően már zenei iskolával, konzervatóriummal, zenekarokkal jeleskedett a város.

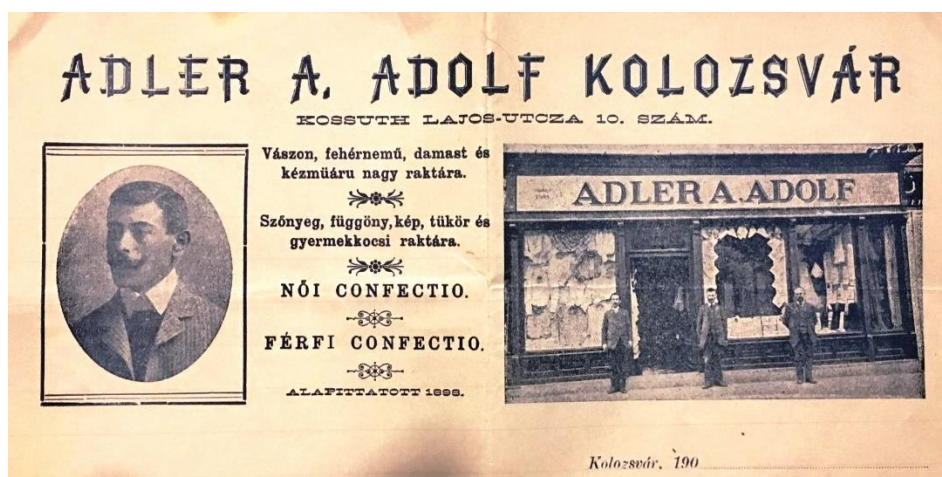
² 1867. évi XVII. *Az izraeliták egyenjogúsításáról polgári és politikai jogok tekintetében*/XVII of 1867. On the equalization of the Israelites with regard to civil and political rights. <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=86700017.TV>; Gángó Gábor: Eötvös József és az 1868/69-es Magyar Zsidó Kongresszus. Könyv és Nevelés. 2021/2-3., Katz, Jacob (1973): *Out of the ghetto. The social background of Jewish emancipation, 1770–1870*. Cambridge (MA), Harvard University Press. Karády Viktor, Kemény István: Zsidóság a magyar nemzetépítésben. 2023. Múlt és Jövő ISBN 9786156641045

³ A kongresszusi szabályzatot Ferenc József 1869. június 14-én szentesítette, szeptember elején érvénybe is lépett. A Pauler Tivadar vallás- és közoktatásügyi miniszter 26.915 sz. alatt kelt rendeletét: „Magyar- és Erdélyország autonom zsidó hitfelekezet.” In: Zeller Árpád, A magyar egyházpolitika 1847–1894. I–II. Boruth ny., Bp., 1894. I. 975–983.

⁴ Zsizsmann Erika: Amikor Bécs csak egy félhangnyira volt: kétszáz éves a kolozsvári modern zeneoktatás. When Vienna was just a semitone away: two hundred years of modern music education in Cluj-Napoca [Maszol.ro portálról](https://maszol.ro/portálról). 2019. nov. 21. csüt. 14.55; <https://maszol.ro/kultura/119124-amikor-becs-csak-egy-felhangnyira-volt-ketszaz-eves-a-kolozsvari-modern-zeneoktatás>

A család

Adler Ferdinand apja Adler Abraham Adolf⁵ (1870-1943?) egy sokgyerekes hajdusámsoni zsidó családból származott, aki végül Kolozsváron telepedett le feleségével Stein Irmával. Ruhaüzletet nyitott Kolozsvár forgalmas Kossuth Lajos utcáján, melynek képe a levélpapírja fejlécén látható. (1. ábra).

1. ábra

Férfi-női konfekció Adler A. Adolf üzlete. Kolozsvár, Kossuth Lajos u. 10.

A házaspárnak három gyereke született Erzsébet, Margit és Nándor. (2. ábra)

2. ábra

Adlerné Bertha és három gyermek, Erzsébet, Margit és a kis Nándi 1904?

⁵ E cikk szerzőjének dédanyja (anyai ágon) Adler Lina, testvére volt Adler A. Adolfnak.

1905-ben az anyja Irma meghalt és a három gyerek mellé újra nősült Adler Adolf Burger Berthával (1871–1942), aki becsülettel felnevelte a három gyereket (3.ábra).

A Kossuth Lajos utca 10-ről Adler A. Adolf üzletéről a helyi krónika így emlékezik meg: *„Az üzletek közül a leghosszabb ideig a kaputól nyugatra eső részt bérelő Segesváry és Társai nagykereskedő cég áru- és festékboltja működött itt - negyven éven át. 1902-től Eisler Mór, valamint Bogátsi Imre cipészboltja, Ütő Árpád szabászata van itt. Adler A. Adolf vászon- és konfekció-nagyraktárt tart itt fenn, Terzó Tivadar pedig fodrászszalont.”*⁶

3. ábra

A szülők Adler Adolf és Bertha felesége (1930?)

Nagy üzletet, raktárt nyitottak, a jobb megélhetés érdekében vállalkoztak, s a gyerekeket nemcsak taníttatták, de pártolták és támogatták egyetlen fiúk zene iránti ambícióját.

Egyetlen fiúk neve Nándor vagy Ferdinánd kétféle neve természetesen ugyanazt a személyt jelenti. Adler Nándort élete első felében Magyarországon Nándornak nevezik, az iskolai dokumentumokban és a magyar sajtóban így szerepel a személyneve. A Nándor régi magyar személynév, a nándor népnévből származik, jelentése dunai bolgár népcsoport elnevezése alapján maradt meg, úgy is, mint ennek a névnek emléket őrző városnév is Nándorfehérvár a 16-19. századig, melynek mai elnevezése (1920-tól) Beograd (Fehérvár) maradt meg és Szerbia fővárosa lett. Ugyanakkor a Nándor név 'bátor harcost' vagy 'szorgalmas munkást' jelent. Adler későbbi életében

⁶ Gaál György: Magyarok utcája. A kolozsvári Bel-és Külmagyar utcák telkei, házai, lakói. Magyarok (Hungarians) Street. The plots, houses, and residents of Bel- and Külmagyar Streets in Cluj-Napoca Az Erdélyi Múzeum-Egyesület kiadása. Kolozsvár, 1995. ISBN 973-96946-5-9 <https://mek.oszk.hu/02800/02808/html/#5>

hivatalosan, nősülésekor 1932-től a Ferdinánd néven szerepel. A Ferdinánd germán eredetű férfinév, farð „utazás”, a protogermán „farthi, utazás” tőből származó főnév, valamint nanth „bátorság” vagy nand „kész, felkészült” az ófelnémet nendához kapcsolódóan jelentése "kockáztatni, vállalkozni". A Ferdinánd (Ferdinánd, Nándi Nándor) elnevezésben így ötvöződött a magyar régi bolgárokat jelölő név a német névvel. S valóban végignézve Adler Ferdinánd életét bátor, szorgalmas, felkészült és hosszú utazást megtett nagyívű életpályáról beszélhetünk.

Kolozsvári diákévek

A szülői háztól három házzal arrébb lévő Kossuth Lajos u. 7-ben működött a nagymúltú Unitárius Kollégium, melybe Nándort beírták, s ahol hamarosan felfedezték zenei tehetségét. Ez az Unitárius Kollégium 1557 óta működő intézmény volt Kolozsváron, s folyamatosan végezte nevelő és oktató feladatát.⁷ Adler iskolai előmenetelét a Kollégium évi értesítőiből követhetjük. 1916-ból az évvégi iskolai bizonyítványa látható (4. ábra):

— 102 —

NEGYEDIK OSZTÁLY.

Osztálytű: Dr. Kiss Ernő

A tanuló neve és vallása	Vallás	Magyar nyelv	Latín nyelv	Német nyelv	Angol nyelv	Filozófia	Matematika	Relig. geometria	Tudománytörténet	Magyar történelme	Magyar nyelv és irodalom	Tudománytörténet	Magyar nyelv és irodalom
Adler Nándor i. r.		2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Aljay Géza ref.		2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Bende Károly bl.		2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Biro János bl.		2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
5 Birtó István bl.		2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Cziráky Jenő ág. ev.		2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Csengeri István bl.		2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Csörös Miklós ref.		2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Dokk László bl.		2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
10 Dragomán Jenő r. kath.		2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Ekléri Gábor bl.		2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Farkas Jenő bl.		2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Ferenczi Sándor bl.		2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Filip, Zoltán bl.		2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
15 Gál Gyula		2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Gálai Géza bl.		2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Lelei Béla bl.		2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Gáspár Károly		2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Havas Sándor i. r.		2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
20 Hossza Kálmán bl.		2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Istváni István bl.		2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Kalmár Ferenc i. r.		2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Kálmán János i. r.		2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Kölemen Ernő bl.		2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
25 Kovács Elek bl.		2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Luzsitz Kálmán i. r.		2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Márok János bl.		2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Mihályi Béla i. r. bl.		2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Móricz Miklós ref. bl.		2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
30 Nagy Albert		2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Pálfi Antal bl.		2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Pető Mózes bl.		2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Schuster Viktor ág. ev.		2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Schwartz Lajos i. r.		2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
35 Siki Lajos bl.		2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Sándor Kálmán bl.		2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Székely Dezső bl.		2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Székely Ferenc bl.		2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Székely Tibor ág. ev.		2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
40 Tamás József bl.		2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Ujvárosi Pál ref.		2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Urmósi Jenő		2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Zsigmond Ferenc bl.		2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2

4. ábra

Unitárius Kollégium értesítője, Kolozsvár 1916–17. 102.old.

⁷ Gaál György: Magyarok utcája. A kolozsvári Bel-és Külmagyar utcák telkei, házai, lakói. Az Erdélyi Múzeum-Egyesület kiadása. Kolozsvár, 1995. ISBN 973-96946-5-9

Az érdemjegyek között a legjobb az 1 volt és a legrosszabb, a bukás az 5 jegy. Adler Nándor jó tanuló volt, vallástan, magyar nyelv, latin nyelv 2; német nyelv 1; történelem, földrajz matematika 2; a rajz és a geometria ment a leggyengébben 3; testgyakorlás 2; de az ének és a műének 1; nagyon fegyelmezett gyerek volt – mint általában az unitárius kollégiumban elvárt viselkedése jeles volt.

Az európai nagypolitika elért a kollégiumig is. Az első világháború 1914–18-ig tartott időszakában a tanulóknak is részt kellett vállalni társadalmi munkában az ellátásban, ami a hátszágban nagyon szűkös volt. Sokan éheztek és a létminimum alatt éltek. Már 1915-ben mezőgazdasági munkát végeztek a diákok a hiányzó munkáskezek pótlására. Így a húsvéti szünetet meghosszabbította az iskola, s mezőgazdasági munkára hívták fel a tanulók figyelmét. A Kismező nevű játszóterület felásatták velük és burgonyával ültették be. Ezen kívül két és félholdnyi területet a monostori határban bérbe vettek és burgonyával, valamint tengerivel (kukoricával) ültették be, amelynek művelése jó részt a nyári vakációra a város tanulóikra maradt.

Kitüntették a diákokat különösen azokat, akik szorgalmasabbak voltak és többet dolgoztak a közösségért. *„Elismerésül kiemeljük azokat, akik abban különös buzgósággal vettek részt: Seiler Zoltán, Szóts Ernő V., Tichy Géza, Ürmössy Gábor IV., Gergely Pál, Grünwald Ernő, Kónya Zoltán III., Adler Nándor, Havas László és Sándor, Gál Gyula II., Kerekes Ernő, Csegely Árpád és Hescheles Lajos I. o. 1”.* A Kismezőn 92 kg, a Táborhegyen 146 kg burgonya lett begyűjtve.⁸

1917-ben a háborús iskolai gazdálkodás eredményeként a burgonya és bab termelésből 2075.98 korona lett, amelyet a hadiárva tanulók segélyezésére fordítottak. Megemlítették azt a néhány tanulót, akik kiemelkedő szorgalommal dolgoztak, Adler Nándor is közülük volt.

A hegedű

Az iskolában Adler a zenetanulásban a hegedűt választotta. A hegedű (violino) egy csodálatos hangszer, a vonós hangszerek között a viola (a brácsa), a violoncello (a mai gordonka vagy cselló) és a violone (nagybőgő) hangszercsalád legmagasabb hangú tagja. Ez a hangszer Európába a selyemúton keresztül érkezett Ázsiából bizánci közvetítéssel a 10. század körül a különböző kutatások szerint.⁹ A késő-középkorban a hegedű őseit sokféle formában és

⁸ Unitárius Kollégium, Kolozsvár 1915. 86.

⁹ Deverich, Robin Kay (2006). ["Historical Background of the Violin"](#).

néven használták¹⁰ rebec-nek, rebabnak, fidelnek vagy fidulának nevezték. A jelenlegi elegáns formájában a 16. század elején, Észak-Itáliában Cremonában jelent meg olyan mesterek műhelyéből, mint Andrea és Nicola Amati, Antonio Stradivari, Andrea és Antonio Guarneri, Francesco Ruggiero, akik a hangszer mai formáját és szerkezetét alakították ki.¹¹ E mesterek hatására a hegedű az 1600-as évektől az egyik legnépszerűbb szóló-, kamara- és zenekari hangszer lett a mai napig.

Yehudi Menuhin szerint „Ha Isten, mint mondják, a maga képére teremtette az embert, akkor bizvást állíthatjuk, hogy az ember saját képére alkotta a hegedűt, helyesebben a nő képére, mert a hegedű gyönyörű istennő.”

A hegedű hangja éneklő, hangszínekben gazdag. Az egyik legfontosabb szólóhangszer, de elképzelhetetlen nélküle a szimfonikus zenekar és a legtöbb kamaraegyüttes is. Nem csak a klasszikus zenében használják, kezdetektől fogva a tánczene és a népzene jellegzetes hangszere is.

A zsidó hagyományba több száz éve mélyen beleivódott a hegedű, hogy szinte szimbólummá vált. A haszid zsidók kedvelt ünnepi hangszere, de a 19. században új zenei forma is kialakult, s ez a klezmer tánczene, amely Kelet- és Közép-Európában a német, osztrák, lengyel, ukrán, orosz, cseh, magyar, román zsidó közösségeiben jellegzetes formái és stílusa lett. A hangszer egybeolvadt a zsidó kultúrával, művészettel. Egyfajta szabadság szimbólumát jelentette. (5. ábra)

5. ábra

Marc Chagall A zöld hegedűművész 1923–24)

¹⁰ www.etymonline.com. Online Etymology Dictionary. Retrieved 20.01.2025

¹¹ Bartruff, William. [Archived from the original](#)

S. Nagy Katalin művészettörténész remekül megragadja a hegedű, a hegedűs és a zsidóság kapcsolatát a festészet és a zene között Chagall festménye elemzésével: „...a *Zöld hegedűművész* az örömteli hegedűs a központi figura, aki egyszerre táncol és lebeg a háztetőkön. A legkülönösebb, legszokatlanabb és egyben legnagyobb színelület az a lila, amilyen a hegedűs kabátja és kalapja. A lila szín – a képen található több motívumhoz (fa, létra) hasonlóan összekötő a föld és az ég között, a hajnali és az esti ég színe, a kék és a vörös keveréke. A lila egyszerre a spiritualitás és a hatalom színe, nem a racionális dolgokat jellemzi, melankolikus, nosztalgikus, szomorkás. A hegedűs arca mélyzöld. A zöld a természet színe, az életé, az örökös újjászületése, az egyensúlyé, a nyugalomé. Harmóniateremtő, mint a zene, nagyon is illik a hegedű énekhangra hasonlító hangjához. A zene varázsát, a zene keltette érzések titokzatos finomságát talán senki sem tudta nála meggyőzőbben összekapcsolni a festészet világával, költői aspektusával; hegedűsei, csellistái, mindenféle zenészei metaforikus módon kifejezik a zene és a festészet transzformációs képességét.”¹² Reálisan a zsidó sorsot figyelembe véve a hegedű kicsi és hordozható hangszer bármikor, amikor az antiszemitizmus olyan mértéket ölt, hogy menekülni kell, a különböző történelmi korszakokban pl. a pogromok elől, könnyen szállíthatók, szinte személyes tárgyként vihetők.¹³ A hegedű sokszor vált a remény hangszerévé is a zsidó közösségben, az örömenélésen kívül.

A zsidók számára két lehetőség volt a többségi társadalomhoz való kapcsolódásra az évszázadok folyamán az orvosi- és a zenei hivatás. Ezek azok az állandó és nemzetközi értékek, amelyek konvertálhatók bárhol, bármikor a világon. Ezért választották és választják többségében ma is a zenét és vagy a medicinát szakmaként a zsidó fiatalok.

A hegedű és a hegedűs összeforrott életét szépen fogalmazta meg Maxim Vengerov: „A hangszer tanít meg játszani és nem fordítva...Gyógyító ereje van, mert a segítségével nem csak a zenéről, hanem saját magunkról is tanulhatunk

¹² S. Nagy Katalin: Marc Chagall: Zöld hegedűművész. Losonczi Áginak. Arnolfini szalon. 26. aug. 2020. <https://szalon.arnolfini.hu/snk-marc-chagall-zold-hegedumuvesz/>

¹³ A holokauszt haláltáboraiában az SS-ek számos hegedűt koboztak el zsidó tulajdonosaiktól, ugyanakkor tábori zenekarokat szerveztek a foglyokból. Buchenwaldban, Terezinben és Auschwitzban.

valamit.”¹⁴ Yehudi Menuhin pedig ezt tartja fontosnak: „a zene univerzális nyelv, maga a hit és a gyógyító szeretet.”¹⁵

Tehát Adler Nándor hegedű választása részben zsidó tradíción alapszik, részben pedig attól a hatástól, amely az iskolában érte, valamint az első hegedűtanár munkájától, lelkesedésétől és profizmusától függött. Az Unitárius Kollégium magas színvonalon foglalkozott a diákjaival és megfelelő tanárokról is gondoskodtak a zenetanulásban is. Adler hegedűtanszakon már a kezdetekkor kiváló eredményt ért el, tehetsége hamar kiderült.

ALAPÍTÁSI ÉV 1819

A KOLOZSVÁRI
ZENEKONZERVÁTORIUM

ÉRTESÍTŐJE

AZ 1915/1916. TANÉVRÓL

(Hungary - General Library - Library City)

SZERKESZTETTE:
DAVOTTA RÉZSŐ
1916.02.15.

KOLOZSVÁRI
ZENEKONZERVÁTORIUM ÉRTÉKESÍTŐJE 1916

Hegedű-tanszak.

Sorszám	A növendék neve	Tanár	Évfolyam	Zeneelm.	Kompoz.	Zeneelm.	Kompoz.	Zeneelm.	Kompoz.	Jegyzet
				Karant.	Zeneelm.	Kompoz.	Zeneelm.	Kompoz.	Zeneelm.	
	Elemi osztály.									
1	Heller Ibolya	Taritzky	3	—	—	—	—	—	—	kim.
2	Székely Emma	Taritzky	3	—	—	—	—	—	—	
3	Székely Erzs	Taritzky	3	—	—	—	—	—	—	
4	Weszelofsky Dioméd	Taritzky	3	—	—	—	—	—	—	
	I. gyakorlati osztály.									
1	Adler Nándor	Taritzky	1	—	—	—	—	—	—	kim.
2	Békó László	Taritzky	3	—	—	—	—	—	—	
3	Bonyhay István	Taritzky	2	—	—	—	—	—	—	
4	Ember Mihály	Taritzky	2	—	—	—	—	—	—	
5	Kerekes József	Taritzky	3	—	—	—	—	—	—	kim.
6	Rohny Béla	Taritzky	3	—	—	—	—	—	—	
7	Seprődy János	Dr. Ruzsákáné	1	—	—	—	—	—	—	
	II. gyakorlati osztály.									
1	Gombár János	Taritzky	—	—	—	—	—	—	—	kim.
2	Ürmösy Jenő	Taritzky	1	—	—	—	—	—	—	
	I. előkészítő osztály.									
1	Borbély Erzs	Ruzsákáné	2	3	5	—	—	—	—	mások által szaka évek
2	Domokos Margit	Taritzky	2	2	—	—	—	—	—	
3	Herczeg Lajos	Taritzky	2	2	—	—	—	—	—	

Hegedű-tanszak.

Sorszám	A növendék neve	Tanár	Évfolyam	Zeneelm.	Jegyzet
	Elemi osztály.				
1	Albert Piroksa	Taritzky	—	—	kimadott
2	Boros Andrá	—	—	—	—
3	Bartha Lajos	Ruzsákáné	—	—	nem vizsg.
4	Csög Sándor	Taritzky	—	—	—
5	Dvorn Sándor	—	—	—	—
6	V. Dávid János	—	—	—	—
7	Helm Alfréd	—	—	—	—
8	Háber Béla	—	—	—	—
9	Lebovics Izidor	—	—	—	—
10	Strauch Emilia	—	—	—	—
	I. gyakorlati osztály.				
1	Csikai József	Taritzky	1	—	—
2	Székely Emma	—	3	—	—
3	Székely Erzs	—	3	—	—
	II. gyakorlati osztály.				
1	Adler Nándor	Taritzky	1	—	—
2	Darvas Odón	—	—	—	—
3	Seprődy János	Ruzsákáné	1	—	—
4	Török Gábor	—	2	—	—
	II. előkészítő osztály.				
1	Domokos Margit	Taritzky	—	—	—
2	Herczeg Lajos	—	—	—	—

6. ábra

1914–15 hegedű tanszak I. és II évben

A dokumentumok szerint Tariczky Ferenc tanította hegedülni. (7. ábra) A zenetanár alakja 1874-ben tűnik fel a meghirdetett kolozsvári országos dalárdaünnepi versenyen, itt a fiatal Tariczky Ferenc, mint zeneszerző és karnagy vezeti Vác városából érkező csapatot, a váci dalkört: „Váci dalkör. Verseny darabja: »Szeresd a dalt« Kölcseytől. Zenéjét írta: Tariczky Ferencz. Karnagy: Tariczky Ferencz.”¹⁶ Tariczky a Nemzeti Zenede zongora, hegedű és zeneszerzési tanszakán végzett. Első munkahelye Vácon a magyarországi első, 1802-ban alapított Siketnéma Tanintézetében volt, mint zenetanár, ahol különös gondot fordítottak a sérült diákokkal, auditív és ritmus képességüket és készségüket fejlesztve. Ez egész különleges módszert jelentett a töredékesen halló, vagy nem beszélők mai legmodernebb kezelésének felel meg, de hogy

¹⁴ Librarius magazin. https://librarius.hu/2022/04/13/vengerov-a-hangszer-tanit-meg-jatszani-nem-pedig-forditva/#goog_rewarded. Deák Zsuzsanna, 2022. április 13. /

¹⁵ [Kultúra.hu/MTI](https://kultura.hu/MTI/) / 2024. március 12. <https://kultura.hu/yehudi-menuhin/>

¹⁶ [Budapesti Közlöny](#), Budapesti Közlöny, 1874. augusztus 8. évfolyam, 197. 1874-08-30

1870-es években már énekkar működött a Siketnémák Intézetében ez elképesztő tudásra, érzékenységre, széleskörű gondolkodásra és rugalmas iskolavezetésre vall a sérültek érdekében. 1894-ben helyezték át Vácról az akkor már Kolozsváron is megnyílt Siketnéma Intézetbe, amelynek 1901-től igazgatója lett. 1908-ban ment nyugdíjba, amikor Ferenc Józseftől koronás aranyéremkereszt kitüntetéssel kapott elismerve addigi zenei oktató-pedagógiai nagyszerű munkáját.¹⁷ Az intézetvezetést befejezte, de mivel a zene nem ismer sem határokat sem kort, így az Unitárius Kollégiumban lett hegedűtanár, Adler Nándor első hegedűtanára, aki zene- és emberszeretetet, valamint megfelelő felkészültséget adott át kis növendékének.

Budapest - Zenede

Adlernek a kolozsvári érettségi után (1921) egyenes útja volt Budapestre a Ferenc József Főherczeg Fővédnöksége alatt álló Zenedébe (Nemzeti Zenede). Az ott tanító Emil (Barach) Baré (1870–1943) híres hegedűművész növendéke lett¹⁸ (8.ábra). Baré a Nemzeti Zenede hegedű tanszak vezető egyénisége volt, valamint a budapesti Operaház legendás hírű koncertmestere. Baré tanítási módszeréről egyik híres tanítványa Tátrai Vilmos (1912–1999) a későbbi, majd a nemzetközi hírű Tátrai vonósnégyes együttes alapítója így ír mesteréről:

8. ábra

Émil Baré (1870–1943)

¹⁷ [Ellenzék](#), Ellenzék, 1909. január-június (30. évfolyam, 84.) 1909-04-17

¹⁸ Émil Barré: bécsi Gesellschaft der Musikfreunde konzervatóriumában az ifjabb Joseph Hellmesberger tanítványa volt, majd a párizsi Conservatoire-on Lambert Massart-nál képezte tovább magát. Párizsban játszott a Lamoureux-zenekarban, az ottani Nagyopera és német dalszínházak orkesztereiben, majd 1897 és 1902 között a Chicagói Szimfonikus Zenekar „assistant concertmaster”-e volt. 1903-ban az Operaház zenekarának hangversenymestere és a [Nemzeti Zenede](#) tanára lett.

„Báré Emil vonósnégyest is tanított. Száraz, nyers hangszerkezelése nem vallott arra, hogy elvei szerint a francia hegedűkultúrát képviselte. Hatalmas golyvája miatt nem tudta állá alá venni a hangszert. A labilis tartásból az egyik vonósnégyes órán hangszertörés lett. Tóth János kollégánk vadonatúj hegedűvel érkezett, mely szokványosan kétezer pengőt kóstált. Borzasztó sok pénz volt ez annak idején. Bárénál sohasem volt hegedű. Ha meg akart valamit mutatni, elkérte valakinek az instrumentumát.

„Ággyának egy hegedű!” - hangzott a konvencionális felszólítás. Új hangszertől megittasult barátunk sietve teljesítette a kérést. Debussy kvartettjét tanultuk. Mesterünk néhány szenvedélyes vonóhúzást akart demonstrálni. A hevesen indított vonó a húrok alá került és a golyva mellől kirepítette a hangszert. A zongoralábig repült, majd több darabra törve a földre hullott. Leküzdhetetlen röhögés és riadalom az osztályban. Őszintén sajnáltuk kollégánkat. Legendás történetek, hangszersorsok jutottak eszünkbe. Ám olyan esetről, hogy egy hegedű a használatbavétel első napján darabokra törjön, egyetlen krónika sem szólt.

Ettől kezdve az „Ággyának egy hegedű!” felszólítás után lázas kapkodás kezdődött az osztályban. Titokban figyeltük, ki mennyire jutott a kicsomagolással. Sokféle késleltető trükk között a legócskább: „a nem nyílik a tokom!” - kifogás volt. Végül kitaláltuk, hogy a hangszertárból veszünk ki egy hegedűt, és azt tesszük ki az életveszélynek. A vonókat sem kímélte. A Zenede öreg fapultjain verte a taktust. A pult kiszállásodott, a vonó néha eltörött... _Egyébként kiváló hegedűsök sora került ki Báré osztályából.”¹⁹ Természetesen ez nem von le abból az értékből, amit tanított, s amivel művészeket indított útjára Baré.

A Zenedében rendkívül pezsgő zenei élet folyt, folyamatosan voltak koncertek.²⁰ Adler részt vett a Liszt Ferenc Ifjúsági Körben is, akik külön hangversenyeket adtak. Néhány elismerő újságcikk *tanúskodik* Adler Nándor diák működéséről: „Adler Nándor kolozsvári származású hegedűművész a legközelebbi hetekben a kolozsvári közönségnek is be fog mutatkozni. A fiatal és nagytehetségű hegedűművésznek ez lesz az első kolozsvári hangversenye. Adler, aki Budapesten tanul és Baré-nek a tanítványa, a múlt hónapban a Nemzeti Zenede koncertpódiumán szokatlan nagy sikert aratott”²¹.

¹⁹ Tátrai Vilmos: Hegedűszó alkonyatban (Budapest, 2001) 52.old.

²⁰ [Iskolai értesítők, Budapest - József Főherczeg Fővédnöksége Alatt Álló Nemzeti Zenede](#), József Főherczeg Fővédnöksége Alatt Álló Nemzeti Zenede, Budapest, 1922

²¹ Ellenzék, 1923. január (44. évfolyam, 1-24. szám)1923-01-28 / 22. szám

„A közelebbi hangversenyek közül ki kell emelnünk a kolozsvári Adler Nándornak hegedű hangversenyét (a róm. kath. gimnázium dísztermében, 1923). A jeles készültségű fiatal hegedűs, a budapesti Barré prof. egyik legjobb tanítványa. Adler már gimnazista korában kitűnt tehetségével és igen jó kamara zenész is volt, ezen kivételes muzikalitása és szép technikája elismerésül f. évben a II. zeneakadémia zenekarának **hangversenymestere** lett. Adler értékes műsorából felemlítjük: Corelli: Folies-Despadnole, Bruch: g-moll concert, Vienxtemps: Fantasia opassionata stb.²² Egy fényképet is közöl az újság (9. ábra)

9. ábra

1924-es kolozsvári koncert értékelése

„Egy fiatal kolozsvári hegedűművész Adler Nándor tartotta meg hangversenyét szombaton esti a katolikus gimnázium dísztermében. A szokatlanul nagyszámú hallgatóság érdeklődése, egy fiatalsága ellenére is komoly művésznek szólt, kinek képességei kétségkívül jelentősebbek a szokványos átlagnál. Adler programját igen jó stílusérzéssel válogatta meg. Nem brillírozó technikát igénylő darabokat válogatott ki előadására, hanem inkább érzés- és hangulati gazdagsággal felépített műveket, melyek már belső motivációjuknál fogva is arra alkalmasak, hogy az értő művész keze egészen a szívek közelébe varázsolja szépségüket. És Adler Nándornak teljes mértékben sikerült. Az elsőül előadott Grieg-sonata első részét (Lente dolloroso-illegro vivace) a fiatal művész precíz játékkal, sok belsőséggel interpretálta s ami leginkább dicséretre méltó: érett játékan, hogy lélekben teljesen hozzásimult a

²² [Színház És Társaság](#), Színház És Társaság, 1923 (7. évfolyam, 2-51. szám) 1923-02-10 / 6. szám

nagy északi muzsikus gondolatvilágához. Ha egyéni stílust még nem is elegyített játékába, ez semmit sem von le annak értékéből; inkább arra vall, hogy Adler nem esett azon fiatal művészek hibájába, akik titánkodással igyekeznek tehetségük szépségarányait leplezni. Játékstílusa máris egyenletes, a halk a rezonabilis tónusok hangsúlyozására hivatott. Precizitása itt-ott, hogy még ugyan maga után kívánni valót. De remélhető, hogy további fejlődése folyamán ezeket az akadályokat is legyőzi. Mendelssohn E moll concertjét szintén teljes átérzéssel interpretálta. Nagy határt ért el Otto Siegl „Galantes Sítad oben” jének előadásával, valamint Saint Saens Introductionjával is...”²³

Sok koncertet adott Adler mindenhol az országban nagy sikerrel, amelyről az újságok lelkesen beszámoltak. (10. ábra)

10. ábra

1928 Budapest, Vigadóban hangverseny

A bécsi évek

Adler útja Bécsbe vezetett és a Zeneakadémián tanult tovább 1923-tól. Bécs az 1900-as évek egyik legizgalmasabb fővárosa volt, kapuja a kelet-nyugat irányú akkori nagy vándorlásnak az I. világháború végén, a Habsburg Monarchia szétesése után a nemzetállamok kialakításkor nagyon sokan elmenekültek és Bécs volt az első állomás. Ugyanakkor a századfordulótól tudományos és művészeti, kulturális központ volt. Bécs az Osztrák-Magyar Birodalom szíve volt, amely Kelet-Európát, a Balkánt és Észak-Olaszországot a Berlin-Bécs-Prága tengellyel kötötte össze. Az ellentmondásokkal teli Bécs egyszerre volt a

²³ [Új Kelet](#), Új Kelet, 1924. október (7. évfolyam, 222-243. szám) 1924-10-02 / 222. szám

népézés helye, a Práterével, péksüteményeivel és keringőivel; Bécs a modern művészet, az újságírás, a kabaré és a kávéházak központja; papi város, ahol a katolikus egyház antiszemitizmust szított; s ugyanakkor a polgári zsidóság városa, az ellentmondások és a sokféleség valóságos kavalkádja, egy modern metropolisz. Bécsben a pezsgő szellemi élet befogadta a művészeti, tudományos és politikai sokszínűséget. A tudományos paradigmaváltások sorozata a bécsi akadémiát az európai szellem élvonalába helyezte. Freud különösen felvilágosította és megdöbbentette nemcsak a bécsi olvasókat, hanem egész Európa és a világ figyelmét is felkeltette Bécs iránt.

Szinte mindenkivel lehetett találkozni a híres bécsi kávéházakban (több, mint 30 híres kávéháza volt Bécsnek), voltak asztaltársaságok a különböző érdeklődésű baráti-szakmai társaságok, írók, költők, festők, filozófusok, zenészek, politikusok, nagy álmodozók. (11. ábra) Kialakult, hogy melyik társaság hova jár szívesen, a Café Herrenhofban az írók, költők: Peter Altenberg, Alfred Polgar, Egon Friedell, Karl Kraus, Hermann Broch és Friedrich Torberg, Arthur Schnitzler, Stefan Zweig, a Café Museumba többnyire a festők jártak gyakorta: Egon Schiele, Gustav Klimt, Kokoshka, de megfordult ott Adolf Loos, Theodor Herzl és Alfred Adler is.²⁴ Politikusok is megtalálhatóak voltak ebben az időben a Café Griensteidlben: Joseph Sztálin, Adolf Hitler, Leon Trockij és Josip Broz Tito mind Bécsben éltek 1913-ban, és állandóan a kávéházak vendégei voltak. A Café Landtmannban Freud szeretett időzni. Zenészek közül a Strauss-család, Brahms, Bruckner, Wolf, Mahler, Berg, Lehár, Schönberg, Webern és még sokan jártak különböző kávéházakba.²⁵ A Café Imperialban gyakran megfordult Freud, Mahler és Brahms. A Café Korb helyet adott Freudnak és a Pszichoanalista társaságnak heti rendszerességgel. Ugyanitt volt a Nobel-díjas tudósok találkozása is, ugyanis több, mint 8 Nobel-díjasa lett 1901-től 1943-ig Ausztriának. Egy egészen speciális úgynevezett kávéházi kultúra és kávéházi kulturális hálózat alakult ki.²⁶ (11. ábra)

²⁴ Pauzenberger, Patricia (April 2009). [Kaffeeröstaromastoffe und Duft im Klassischen Wiener Kaffeehaus: Analyse mittels HS--SPME--GC--MS](#) (PDF) (Magister thesis) (in Austrian German).

²⁵ A kávéházak Bécs tipikus intézménye, amely fontos szerepet játszott a bécsi kultúra alakításában 2011 októbere óta a „Bécsi Kávéházakultúra” az UNESCO részét képező „Szellemi Kulturális Örökség Nemzeti Ügynöksége” osztrák jegyzékében a „Szellemi Kulturális Örökség” között szerepel.

²⁶ Ellis, Markman (2011-05-12). [The Coffee-House: A Cultural History](#). Orion. p. 67. ISBN 978-1-78022-055-0.

11. ábra

Bécsi kávéház enteriőrök

Emigráns magyarok az 1919-es 3 hónapos rövidségű vörösteror elől és utána menekültek, majd az utána következett a fehérterror elől és alatta is sokan Bécsbe érkeztek Magyarországról és ottmaradtak. Bécs Európa szellemi központja volt, zeneszerzők, írók, festők, művészek, irodalmi alkotások, új kulturális megközelítések, módszerek, életmódok, politikai áramlatok, emigránsok kulturális színterei együtt és egyszerre.

Az egyetemisták módjára vitatkoztak, szocializálódtak az emberek a bécsi kávéházakban. Feltehetőleg Adler is több kávéházban töltötte az idejét, mivel a bérelt szobák kizárólag alvásra voltak csak alkalmasak. Az egész kávéházi rendszer a századfordulón arra épült, hogy a lakások kihelyezett társadalmi terévé vált. Egy kávé mellett egész nap el lehetett ülni. Összességében egy nagy olvasztókemence volt a kávéházi élet, jellegzetes hangulatával.

A bécsi Zeneakadémián Adler mestere Gottfried Feist (1880–1952) cseh hegedűművész és zenetanár volt. 1908–1951-ben a Bécsi Zeneakadémián tanított Feist tanítványok közül sok híresség lett. Feist barátja volt a bécsi zenei modernitást vezető zenei élet alakjainak: Arnold Schoenbergnek, Alban Bergnek, Joseph Marxnak, Franz Schmidtnek. Adler az 1926/1927-es tanév végén diplomát kapott.

Bad Ischl Orchestra

Adler első állását Bad Ischlbe kapta meg a SPA Orchestrába, amely igen nívós helyet jelentett. A gyógyfürdő, a SPA - *Salus per Aquam*, vagyis a víz általi gyógyulás a római időkől ismert elnevezése a fürdőhelyeknek, ahol hatékony kezelési módszereket alkalmaztak a 19. század utolsó évtizedeiben. A gyors fejlődésnek indult népszerű és modern balneológia hirtelen az orvosok között a legmenőbb szakterületévé vált, pont olyan elit szakma lett, mint ma egy agysebészet, vagy neurológia. Őrizték a tudást a férfiorvosok, egyetlen női orvost sem engedtek maguk közé, mert a balneológia a legjobban jólkereső

szakterület volt. Ennek megfelelően a gyógyforrások, a SPA-k köré épültek divatos szanatóriumok, amelyek az egyik legnagyobb egészségpiaci húzóág lett, magas tarifákkal, válogatottan exkluzív vendég és betegkörrel működött. Ez az az idő, amikor rájönnek a görögök által jólismert ókori, de elfelejtett módszerre a levegő, nap, víz, pihenés rekreációs hatására és a zene fontosságára, mint a lélek gyógyszerére, amely elengedhetetlen kelléke a pszichés nyugalom elérésének. Bad Ischl pedig különösen kiemelt hely, mert Ferenc József császár kedvenc pihenőhelye lett az ásványi sóban gazdag vízének gyógyhatása miatt. Tehát a SPA zenekarban játszani, és rövid időn belül koncertmesterének lenni nagyon előkelő helyzet volt.

12. ábra

Bad Ischle színház és ma már kongresszusi központ is

Franz Ferdinand Edangler építész építette Ischl fürdőszínházat, amelyet később Lehár színháznak neveztek el. (12. ábra) Az akkori színháznak meglehetősen kicsi színpada volt, a nézőtér ülő- és állóhelyekkel együtt 400 fő befogadására volt alkalmas. 1827-től 1947-ig a nyári időszakban rendszeresen tartottak itt színházi és operett előadásokat. (12. ábra)

1857-ben a színház saját zenekart szerződtetett. Bad Ischl mindig is az osztrák nemességet vonzotta, később a császár nyári rezidenciája is lett, így a színháznak állandó nemesi és híres, visszatérő közönsége lett. Johann Strauss és Franz Lehár többször állt a karmesteri pultnál.

13. ábra
Lehár villa Bad Ischlben

A magyar Lehár Ferenc (1870–1948) az operett-király Bad Ischl-ben vett házat 1909-ben. (13. ábra) Lehár Prágában végezte a hegedűszakot és hegedűművészeknek készült, amíg diákévei alatt Dvorák a zeneszerzést tanító tanára rá nem beszélte arra, hogy akassza szögére a hegedűművészi ambícióit és inkább a zeneszerzésre koncentráljon, mert abban látta Lehár tehetségét. Az operett, mint új populáris műfaj kezdett egyre nagyobb teret hódítani Európában és Lehár szinte ontotta az operetteket, de itt is nagyon fontos volt, mint az operánál egy jó libretto, olyan könnyed és befogadható cselekmény szöveggel legyen, amely fogyaszthatóvá teszi a nézők számára a storyt a jó zene mellett. Hegedűs pályafutására emlékezve írta meg a Paganini c. operettjét is. Lehár Bad Ischl-ben megvetette lábát, villájába a bécsi zeneszerek szívesen jártak és lassan zenei központtá vált a Lehár villa. Gyakori vendég volt Anton Bruckner, Johannes Brahms és sokan mások. A SPA zenekarának vezetője Lehár volt, koncertmestere pedig egy idő után Adler.

Adler Bad Ischlben ismerkedett meg 1932-ben Dörfel Gertrudéval, a bécsi Egyetem világkereskedelemmel foglalkozó professzorának Franz Dörfelnek fiatalabb lányával. Mivel katolikusok voltak a szülők természetesen ellenezték egy zsidó fiatalemberrel való házasságát, de a szerelem győzött a szülői akarat ellen. Végül a szülők lányuk kitartó szerelmét akceptálva Adlert katolikussá, Ferdinánd germán eredetű névre keresztelve vette el Gertrúdot.

Adler később is zenekarban dolgozott a svájci Luzernben koncertmesterként, és rendszeresen kamarazenészként is tevékenykedett. Gyarapodtak a rádiófelvételek is és a magyar rádió gyakran sugározta Adler hegedűjátékainak felvételét. Hazajárt koncerteket adni a magyar közönségnek, quartettet szervezett.

A rádióban állandóan szerepelt: *Adler Nándor hegedű Száma a bécsi rádió-műsorban: E hó 20-án este 22 órakor a bécsi rádió-műsorban Adler Nándor, kolozsvári származású, fiatal hegedű művész hegedűszólója Szerepel A rádió koncert iránt nagy érdeklődés nyilvánul meg.*²⁷

Bécsi rádióműsorban:

5.20 *Lorenz Hanna alténekesnő éneke. Greceaninov: Hazám. Muszorgszkij: Trepak. Alabjev: Csalogány. Három orosz népdal. Adler Nándor hegedűl. Hubay: Orgonabok Bass: E-dur szerenád. Novacek: örök mozgó*²⁸

Bécsi rádió:

3.15: *A Hummer-zenekar játéka. 1. Gluck: Alceste-nyitány; 2. Weber: Felhívás keringőre; 3. Haydn: Andante az F-dúr szerenádból; 4. Schubert: Hegedűverseny (játssza Adler Nándor); 5. Beethoven: Leonóra-nyitány; 6. Mozart: Menüett; 7. Wagner: Ábránd különböző operákból; 8. Schumann: Esti dal; 9. Strauss János: Olasz keringő; 10. Brahms: V. magyar tánc.*²⁹

1938-ban Berlinben a kristály-éjszaka komoly jel volt túl a berlini zsinagóga megtámadásán és rombolása mellett elkezdődött a zsidók atrocitása komolyabb formában, mint addig, már sehol nem dolgozhattak, állást nem vállalhattak egyre szűkült az életterük a brutális verések mellett. Ebben az évben az Anschluss Ausztria annektálása után kezdték összegyűjteni a zsidókat, Adler a dachauai táborba került. Más ország befogadó vízumával még nagy nehézségek árán elmehettek a zsidók. Így Adlerné Gertrud, pénzt és összeköttetéseket igénybe véve Kína bécsi konzulátusán hosszas sorban állás után kért vízumot Sanghajba, ez volt az egyetlen távol-keleti hely, a japán megszállás ellenére, ahova a zsidókat beengedték. Csak odáig kellett eljutni! Dr. Ho Feng-shan³⁰ (1901–1997) az akkori kínai főkonzul Bécsben a hivatalos mainstream ellenére

²⁷ Új-Kelet, 1929.április 12. évf. 1929-04-19 / 90. szám

²⁸ Pesti Hírlap, 1933. szeptember (55. évfolyam, 198-222. szám)1933-09-22 / 215. szám

²⁹ Esti Kurir, 1930. február (8. évfolyam, 26-49. szám)1930-02-22 / 44. szám

³⁰ Ho Feng-Shan kínai diplomata és író. 1932-ben doktorált Münchenben a Ludwig Maximilian Egyetemen politikai gazdaságtanból. Ausztria kínai követe volt és több ezer vízumot adott ki osztrák zsidóknak. 2000-ben a Yad Vasem Világ Igaza kitüntetést kapta posthumus.

mégis kiadta az engedélyeket a kiutazásra, illetve Kínába való beutazásra, hogy a zsidók megkapják a kivándorlás szükséges dokumentumaikat.

A nagy utazás és új letelepedés³¹

Adler Gertrude Ho Feng Shan által kiállított és megszerzett vízummal 1939. március 4-én Adler Ferdinandot elengedték Dachauból, egyik kollegájával Ernst Krassoval,³² majd annak feleségével négyen Sanghajba indultak, az egyetlen Európán kívüli helyre, ahol befogadták a zsidókat. Felszálltak a Conte Verde gőzösre az olaszországi Triesztbe. A források szerint 4 alkalommal indult Sanghaj felé a Far East Line hatalmas tengerjáró hajója a Conte Rosso és testvérhajója a Conte Verde³³ melynek fedélzetén hagyták el Adlerék Európát. (14. ábra) A hajó ezen a hosszú több, mint 28 napig tartó úton érintették és kikötöttek az összes brit fennhatóságú katonai bázisként használt kikötőben, ahol tilos volt a zsidóknak leszállni, ismerte az angolok nagyon szigorú, hűvös jómodorukkal leplezett, kérlelhetetlen antiszemitizmusukat: Suez, Bombay, Colombo, Singapore, Hong Kong és Sanghaj. Végül 17 000 zsidó menekült érkezett Sanghajba a Lloyd Triestino hajóin, s mindaddig működött ez a járat, amíg Olaszország be nem lépett a háborúba a németek oldalán 1940. június 10-én.³⁴

A kristályéjszakát³⁵ követően erősödött fel az üldözés és a kivándorlási hullám,³⁶ a menekültek száma drámaian megnőtt Lloyd Triestino³⁷ társaság hajóin.

³¹ Ebben a részben a forrásanyagokat Christine Adler Ferdinand Adler lánya szolgáltatta és Fang Sheng által összegyűjtött un. Adler project tartalmából merítettük.

<https://www.facebook.com/AdlerProject>

³² Ernst Krasso magyar származású énekes, neve az egyik magyar vármegye nevével azonos.

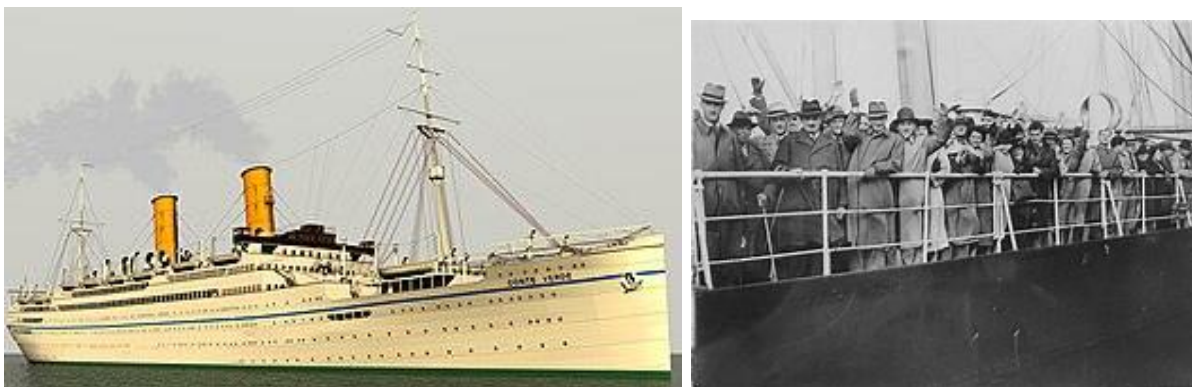
³³ Cope, Elizabeth W. "Displaced Europeans in Shanghai." Far Eastern Survey (Institute of Pacific Relations), Vol. 17, No. 23, 8 December 1948.

³⁴ Ross, James R. Escape to Shanghai: A Jewish Community in China. New York: Free Press, 1994, pp. 42-50.

³⁵ Kiss Endre: A Kristályéjszaka történeti emlékezetének kialakulásához I. A Kristályéjszaka történeti emlékezetének kialakulásához. Ezredvég XXXIV. évfolyam 2024/1. január–február

³⁶ Kranzler, David H. "The history of the Jewish refugee community of Shanghai 1938–1945." PhD thesis, Yeshiva University, 1971.

³⁷ A Lloyd Triestino egy jelentős hajózási társaság volt, amelyet 1919-ben alapítottak, amikor Trieszt városa az első világháború után a Trianoni béke következtében Olaszország része lett. Az óceánjárókon utasszállító szolgáltatásokat nyújtott szerte a világon.

24. ábra

Conte Verde óceánjáró és a menekültek

Sanghaj

Sanghaj nyílt kikötőváros lett 1842. aug. 29-én a brit és kínai egyenlőtlen nankingi szerződés szerint (az ópium háborúk következményeként) Kanton, Hsziamen, Fucsou, Ningpó kikötővárossokkal együtt. Ettől kezdve az angolok kezében lévő ópium és egyéb kereskedelmi forgalom a tengeren és a szárazföldön megélénkült. Új letelepedők érkeztek ezekbe a városokba, így Sanghajba is különböző hullámokban, különböző országokból, melyet 1854. július 11-én megalakuló Shanghai Municipal Council (SMC) irányított és tartotta kézben, mint pl. a földrendeletek betartását, az adóztatást, a különböző koncessziókat (vízgazdálkodást, az utépítést, a szemétszállítást, vonatutak építését, stb.). Az SMC teljes egészében külföldi irányítás alatt állt, sok nemzetiségű képviselővel, köztük britekkel, amerikaiakkal, dánokkal, hollandokkal, franciákkal, spanyolokkal, portugálokkal, olaszokkal és németekkel (az összes volt gyarmattartóval). Valójában a britek birtokolták a legtöbb helyet a tanácsban, és az összes önkormányzati osztályt ők vezették (a britekhez tartoztak az ausztrálok, az új-zélandiak, a kanadaiak, az újfundlandiak és a dél-afrikaiak, akiknek a területen kívüli jogait az Egyesült Királyság szerződése állapította meg.³⁸ A világ egyik legnagyobb kozmopolita városává fejlődött Sanghaj a 19. század végén és a 20. század elején létrehívva a nemzetközi bank, textil- és ópiumkereskedelem központját, a nyitott kikötőnek köszönhetően, dominánsan brit és amerikai üzleti érdekeknek megfelelően. Kereskedelmi kapitalista paradicsommá vált ez a nagy metropolis. Nyugati üzletemberek irányították Sanghajt nagyszerű bankokkal, kikötői

³⁸ Cong W, Mégret F. 'International Shanghai' (1863–1931): Imperialism and private authority in the Global City. *Leiden Journal of International Law*. 2021;34(4):915-933. <https://doi.org/10.1017/S0922156521000352>

létesítményekkel, szállodákkal és raktárakkal. A gazdagság és a szegénység szélsőségei egyszerre voltak jelen a város mindig zsúfolt utcáin.

Sanghajban nagy építkezések kezdődtek, épületei rohamosan nőttek ki a földből. A város főépítésze, közkedvelt sztárépítésze pedig a magyar Hudecz (Hugyecz) László (1893–1958) volt, aki Budapesten végezte mérnöki tanulmányait, majd 1920-ban érkezett Sanghajba kalandos úton,³⁹ s rövid időn belül a város arculatát ő formálta meg Art Deco stílusban tervezett épületeivel. A Hudecz Tervezőiroda Sanghajban 65 épületet tervezett: kórházat, templomot, színházat, mozit, egyetemet, lakóházakat. A század első felének legmagasabb sanghaji épülete szintén Hudecz munkája: az 1934-ben épült, 83,8 méter magas, 22 emeletes Park Hotel egész Kelet-Ázsia legmagasabb épülete volt a két világháború között. (15. ábra) 1942-ben Magyarország tiszteletbeli konzuljává nevezték ki Sanghajban, és tisztségét a zsidó családok megmentésére használta fel. Konzulátusán magyar zsidókat alkalmazott, útleveleket adott, a japán katonai hatóságok ellenére.⁴⁰

15. ábra

Park Hotel 1934. Hudecz László tervei alapján

³⁹ Hudecz László az I. világháborúban szerzett sérülése miatt került keletre, ugyanis katonaként 1916-ban egyik ütközetében lábsérülést szenvedett, a kozák lovasság foglyul ejtette. Szibériába vitték, ahonnan 1918-ban kalandos körülmények között megszökött. Átjutott Kínába, ahol a dán misszió segítette; megtanulta az angol és a kínai nyelvet. Sanghajba érve egy amerikai építészirodában kezdett dolgozni, később saját építési vállalatot nyitott.

⁴⁰ Dénes Gábor: A sanghaji magyar I. Előtanulmányok egy Komor Pál emlékére készülő filmhez. Múlt és Jövő, 2014/2. 65-90; II. rész: Múlt és Jövő 2014/3. 98-114.

A másik modern épület a Hotel Cathay – ma Fairmont Peace Hotel a Sassoon család tulajdonát képezte, melynek egyik szobája Komor Pál a „sanghaji Raoul Wallenberg” üzletember irodája volt. Komor Sanghaj legfontosabb segélyegyletét alapította és az érkező zsidók megsegítésére létrejött bizottság munkáját irányította.⁴¹ Komor saját aláírásával ellátott személyi igazolványokat állított ki ez volt a Komor Pass, melyet a kínai hatóságok és a későbbi japán megszállók is elismertek, és ezek a dokumentumok segítettek a menekültek háború utáni hazatérésében. Komor által kitalált és megszervezett 1938-ban alapított az Európai Bevándorló Szervezet Nemzetközi Bizottsága, (International Committee for European Immigrants IC), Sassoon és Hudecz Lászlóval együtt hárman elkezdtek megvalósítani, amikor az első európai zsidók a Holocaust elől menekülve megérkeztek Sanghajba. Ezt a bizottságot egy idő után már csak Komor-bizottságnak nevezték. A város folyamatosan fogadta az egyre nehezebb és bonyolultabb utakon érkező menekülteket. Komor létrehívott egy Tejalapot (Milk Fund) is, amelyik a rászoruló menekült gyerekek tejellátását biztosította. A Bizottság székhelye a Sassoon által épített Cathy Hotel lett (ma már Peace néven szerepel, de egy kiállító terem, egy állandó kiállítással emlékezik azokra a hős időkre és Komorra). (16. ábra)

3. ábra

Cathay Hotel

⁴¹ Komor Pál (1886-1973) már 1898-ban szüleivel érkezett Sanghajba, 1917-től a holland főkonzulátuson lett nem hivatalos magyar konzul. A zsidó felmenőkkel rendelkező, később családjával evangélikus hitre tért Komor széles körű kapcsolatait felhasználva szállást, ételmet és munkát szerzett a nemegyszer fillérekkel a zsebükben érkezőknek. Népszava 2019.12.29. Palugyai I. https://nepszava.hu/3061517_sanghaj-a-zsido-paradicsom, Christian Henriot: Shanghai and the experience of war: The refugee problem. [*European Journal of East Asian Studies*, Vol. 5, no. 2 \(2006\)](#), pp. 217-248

A sanghaji zsidó közösség

Sanghaj már a 19. század közepétől kezdve a zsidó emigráció központja volt. Több hullámban érkeztek a világ különböző helyeiről a zsidó bevándorlók. 1843-1920-ig az első zsidó migráció hullámával érkezők beilleszkedtek a város életébe, többnyire üzleti tevékenységet folytattak. A legkorábbi brit alattvalók a Közel-Keletről származó zsidók voltak. Bagdadi családok közül néhány rendkívül gazdag lett, és csatlakozott a sanghaji pénzügyi elithez, a Sassoon,⁴² Kadoorie⁴³ és Hardoon⁴⁴ család, akik kalandos úton váltak tőkés elitté mind a mai napig. Sassoon később fontos szerepet játszott a sanghaji menekült zsidók hivatalos és jobb körülményeinek megteremtésében Komor Pállal és Hugyec Lászlóval együtt az IC-ben. A 20. század elején a szegényebb bagdadi zsidó családok elmenekültek az oszmán török hadsereg sorozása elől. Az 1930-as évekre a sanghaji bagdadi közösség közel 1000 főt számlált. 1920–1937 között a második hullámban főleg az orosz zsidók ezrei vándoroltak először Észak-Kelet-Kínába, majd később Sanghajba. Komoly orosz közösség alakult ki, akik aktív és fontos szerepet játszottak Sanghaj fejlődésében az ingatlanpiac és tőzsde elindításában és működésében. 1938-1952 között a harmadik hullámban a náci zsidó üldözés elől menekültek, tömegesen érkeztek a kristályéjszaka után 1938-tól mintegy 17-20 000 zsidó menekült Németországból, Ausztriából, és körülbelül 1000 lengyel zsidó, néhány magyar is érkezett Sanghajba, a világ egyetlen helyére, ahová nem kellett vízum. (17.ábra)

⁴² Sassoonok világszerte ismertek voltak, kelet Rotschildjainak nevezték őket. Egy ideig az indiai ópiumkereskedelemben 70%-át uralták, és a gyapot, az ezüst, a textil, a banki, a biztosítási és az ingatlanügyletek terén is élénken tevékenykedtek. A brit arisztokrácia tagjaiként fogadták el őket egy olyan időszakban, amikor a zsidókat még csak kezdték elfogadni a társadalomban. Viktória királynő által elnyerték a brit nemesi címet. Philpot, Robert (22 November 2022). [„The rise and fall of the opium-fueled Sassoon dynasty, the 'Rothschilds of the East'”. *The Times of Israel*](#). Retrieved 26 October 2024.

⁴³ Bagdadból származó gazdag hongkongi család. A 18. század közepétől Mumbaiban (Bombayban) Ázsia egyik leggazdagabb családjává váltak; vállalkozásuk a 19. század közepétől Sanghajban, majd a 20. századtól Hongkongban összpontosult. [„Kadoorie family 2016 Asia's Richest Families”. *Forbes.com*](#). Retrieved 23 February 2017.

⁴⁴ Silas Aaron Hardoon (kínai: 哈同; pinjin: Hātóng; 1851 körül – 1931. június) gazdag üzletember és jól ismert közéleti személyiség volt Sanghaj városában a 20. század elején. Kezdetben a Sassoon Co managere volt Shanghaiban. Betta, Chiara (2002). [„Silas Aaron Hardoon \(1851–1931\): Business, Politics and Philanthropy in Republican Shanghai, 1911–1931”. *The Scribe*](#). Retrieved 2008-05-27.

猶太避難民調査表
DIRECTORY OF JEWISH REFUGEES

715 29

COMMITTEE FOR THE ASSISTANCE
OF EUROPEAN JEWISH REFUGEES IN CHINA
Disbursement and Housing Committee
29 MAR. 1940

番 號 No.	2935
姓 名 Name in full	Heppner, Hilda, Sara
男 女 別 Sex	female
年 齡 Age	54
國 籍 Nationality	German
使用言語 Language	German
現 住 所 Address	1569 North Szechuen Road
職 業 又 は 特 技 Occupation or Ability	merchant and agent
教 育 程 度 Education	Lyceum

本件差支無之
右許可ス

 Hilda Heppner

17. ábra

Breslau (Wroclaw) városából 1940-ben Sanghajba menekült zsidó, Hilda Heppner ideiglenes úti okmánya⁴⁵ <https://www.szombat.org/tortenelem/sanghaji-menekultek-es-segitojuk>

A háború végére becslések szerint 24 000 zsidó élt Sanghajban, akik a háború után közvetlenül, vagy később az 1949-es kommunista forradalom után, de legkésőbb 1947-ben a zsidó lakosság nagy része elhagyta Kínát.

Sanghajban a Távol- Kelet legnagyobb zsidó kolóniája természetesen többnyire elkülönített getto negyedben élt, kivéve a tőkeerős gazdagok, tiszteletet kivívott művészek, tudósok. A gettón belül teljes életet teremtettek zsinagógákat, iskolákat, kórházakat, kávéházakat, színházat hoztak létre, újságok jelentek meg héber, jiddis, angol és egyéb nyelven a legkülönbözőbb színvonalat és igényt kielégítve.

Megérkezés

Ebbe a „Kelet Gyöngyének” vagy „Kelet Párizsának” nevezett városba futott be a hajó Adler Ferdinánddal és feleségével két bőrönddel és a hegedűvel, de szabadon.

⁴⁵ Sanghaji menekültek és segítőjük. Szombat.

<https://www.szombat.org/tortenelem/sanghaji-menekultek-es-segitojuk>

Ekkor még nem volt kötelező a gettóba menni így találtak szállást a baráti házaspárral együtt, egy fedél alatt éltek. A sanghaji életüket Adler házaspár ott született kislányuk Krisztina leírása, elmondása alapján ismerjük.⁴⁶ (18. ábra)

18. ábra
Ferdinand Adler

Adler először zenekari zenészként talált munkát egy európai kávézóban (vagy egy bárban, vagy egy éjszakai klubban). Hamarosan a Sanghaji Városi Zenekar kérte fel a firenzei Mario Paci (kínai nevén Mei Baiqi) (1878–1946) olasz zeneszerzőt, zongoraművészt és karmestert Sanghai Szimfónikus Zenekar vezetésére. (19. ábra)

19. ábra
Mario Paci az olasz karmester

⁴⁶ Adler project: <https://www.theadlerproject.com/>

Pacnak nagy szerepe volt a klasszikus művek népszerűsítésében (Puccini, Beethoven, Grieg). A művész a város konzervatóriumában oktatott, a későbbi sikeres híres kínai zongoristákat indított útjukra, mint pl. [Fou Ts'ong](#)⁴⁷ (a nemzetközi Chopin verseny győztesét), [Wu Yili](#), Wu Leyi, Zhu Gongyi, and Zhou Guangren tanárukként.⁴⁸

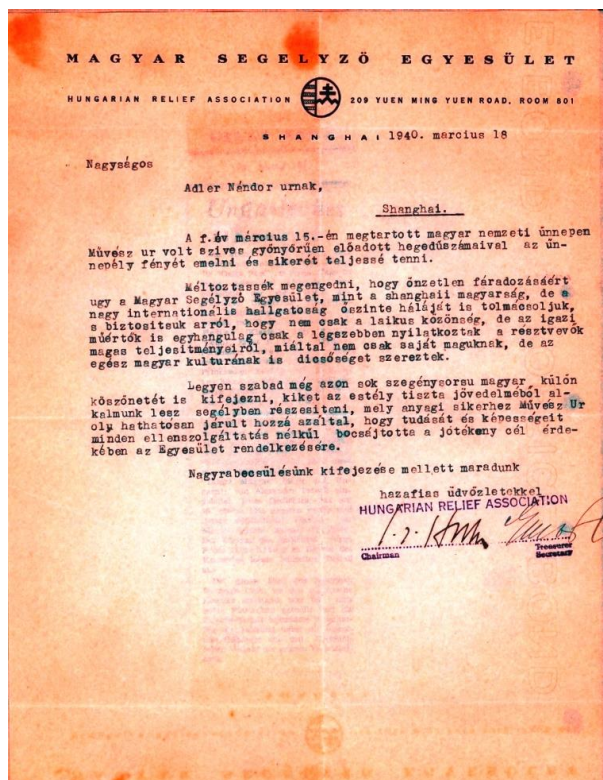
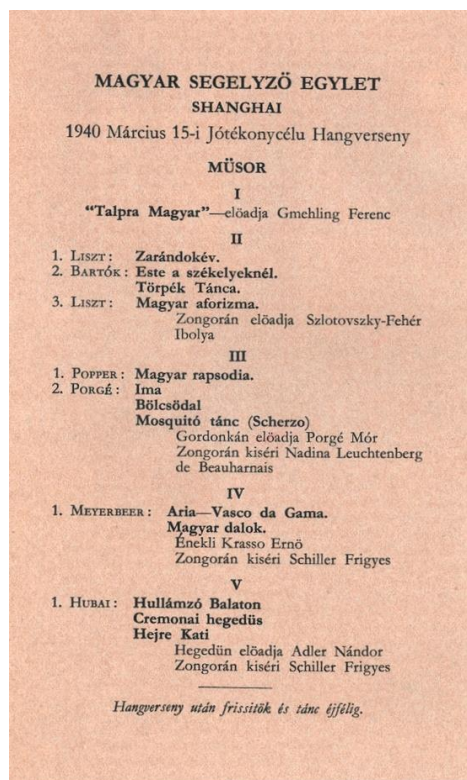

20. ábra
Arrigo Foa

Adler a megérkezése évében már 1939 októberében a városi zenekarban szólistaként adta elő Max Bruch 1. hegedűversenyét. A következő években Arrigo Foa (1900–1981) olasz hegedűművész mellett először társkoncertmesterré léptették elő, majd koncertmesterként. (20. ábra) Adler aktívan fellépett különböző koncerteken a sanghaji külföldiek közösségében, többek között templomokban, az American Women's Clubban, a Shanghai Jewish Clubban, az Orosz Klubban, a Magyar Segélyszervezetben és a Magyar Királyi Konzulátuson, valamint a Lyceum Theatre-ben. Az alábbi műsort 1848-as március 15-i forradalom tiszteletére adta. (21. ábra)

⁴⁷ Methuen-Campbell, James (20 January 2001). "Fou Ts'ong". [The New Grove Dictionary of Music and Musicians](#). doi:10.1093/gmo/9781561592630.article.10066. ISBN 9781561592630.

⁴⁸ Sheila Melvin and Jindong Cai, *Rhapsody in Red: How Western Classical Music Became Chinese*, New York 2004, ISBN 0-87586-179-2

21. ábra

Műsor és köszönőlevél: Liszt, Bartók, Popper, Porgé Meyerbeer, Hubay műveiből állította össze a műsorát, köszönőlevél a Magyar Segélyző Egyesülettől 1940. március 15-i ünnepség kapcsán

„Magyar Segélyező Egyesület,
Shanghai 1940.március 18.

Nagyságos Adler Nándor úrnak, Shanghai.

Folyó év március 15-én megtartott magyar nemzeti ünnepen Művész úr volt szíves gyönyörűen előadott hegedűszámaival az ünnepély fényét emelni és sikerét teljessé tenni.

Méltóztassék megengedni, hogy önzetlen fáradozásaiért úgy a magyar Segélyező Egyesület, mint a shanghai magyarság de a nagy internationalis hallgatóság őszinte háláját is tolmácsoljuk, műértők is egyhangúlag csak a legszebben nyilatkoztak a résztvevők egész magyar kultúrájának is dicsőséget szereztek.

Legyen szabad még azon sok szegénysorsú magyar külön köszönetét is kifejezni, kiket az estély tiszta jövedelméből alkalmuk lesz segélyben részesíteni, mely anyagi sikerhez Művész Úr oly hathatósan járult hozzá azáltal, hogy tudását és képességeit minden ellenszolgáltatás nélkül bocsájtotta a jótékony cél érdekében az Egyesület rendelkezésére.

Nagyrabecsülésünk kifejezése mellett maradunk hazafias üdvözetekkel

Hungarian Relief Association”

Adler repertoárja változatos volt, a szólóestektől a kamarazenei koncerteken át a gálakoncertekig, operett- és könnyűzenéig, hiszen Lehár zenekarában játszott a háború előtt Bad Ischlben. Adler nemcsak olyan menekült zenészekkel dolgozott együtt, mint Henry Margolinski zongoraművész, Ernst Krasso énekes, hanem orosz és kínai zenészekkel is. Fellépett a japánok által megszállt Hongkou kerületben (gettóban) is, ahol zsidó menekültek telepedtek le és saját kulturális életet alakítottak ki. 1941 novemberében Adler más menekült zenészekkel, például Miriam Magasinerrel, Johann Krausszal és Ernst Krassóval együtt részt vett a Lyceum Theatre-ben az Európai Zsidó Menekülteket Segítő Bizottság által támogatott koncerteken. 1941-ben Adlert a sanghaji konzervatórium hegedűprofesszorává nevezték ki. (22. ábra)

22. ábra

Ferdinand Adler és a sanghaji konzervatórium logója

Az 1941. decemberi Pearl Harbor támadás után japán csapatok elfoglalták Sanghajt is. A zsidó menekültek egyre több korlátozással szembesültek. 1943 februárjában a japán megszálló hatóság kihirdette a „hontalan menekültek számára kijelölt területet,” ez lett a gettó és elrendelte, hogy minden menekült, aki 1937. január 1. után érkezett Sanghajba, költözzenek ebbe a Hongkou „kis Bécs”-nek nevezett gettóként ismert kerületbe. A lakóknak hatósági engedélyt kellett kérniük a munkavégzéshez. Adlert azonban nem kényszerítették a gettóba. Úgy gondolták, hogy a Sanghaji Városi Zenekar zsidó zenészeit egy különleges megállapodás alapján mentesítik e szabályok alól.

1943 decemberében Csajkovszkij halálának 50. évfordulója alkalmából hegedűversenyét játszotta Alekszandr Sluckij orosz karmesterrel, 1944 januárjában pedig Beethoven hegedűversenyét Takashi Asahina japán karmester

vezényletével. Erwin Felber kritikus a "Shanghai Jewish Chronicle"-ban így írt Adler Beethoven hegedűversenyének interpretációjáról: "Ferdinand Adler belső átérzéssel játszott szólót..." A fiatal korában kapott magyar és német nyelvű kritikái szerint is kiemelkedő, érzelemdús, de visszafogott játéka beért, kiforrott művész lett. Adler vonósnégyesben is játszott Bernhard Goldschmidt, Adolf Steinerrel és Johann Krausszal.

Az elvetett mag – a mesteroktató

1946-ban Adler és a Municipal Orchestra munkatársai, Michail Livshits hegedűművész, Igor Shevzoff csellóművész, Joseph Podushka brácsás, valamint Vladimir Shushlin énekes csatlakozott a Nanjing város Állami Konzervatóriumának oktató karához. Hetente ingáztak tanítani Nanjingba. Adler Shevzoffal és Podushkával együtt egyik heti ingázó tanítási útvonalon Sanghaj és Nanjing között megálltak Csangcsouban, hogy eleget tegyenek egy újabb felkérésnek, tanítsanak az ottani Állami Konzervatórium Junior Programjában.

Csangcsou (*Changzhou*) ősi város, a Jangce folyótól délre, a Sanghaj–Peking-vasútvonal mellett helyezkedik el, és a Sanghaj–Nanking-között az egyik fontos állomás, Az 1920-as évektől megjelenik a városban textilipar, amelynek igazi robbanása az 1930-as évek végétől figyelhető meg. A japán támadás után sok intézmény, állami szervek is az ország belsejébe e városba tették át a székhelyét, egy darabig a főváros szerepét is betöltötte.

Csangcsouban 1945-ben létrehozták The State Conservatory Junior Programot az ott tanuló diákok számára, akik közül sokan a japán megszállás következtében, vagy egyéb családi körülmény miatt árvák lettek. A sok borzalmat átél, elhagyott gyerekek szinte gyógyító terápia volt zenét tanulni. Fogékonyak és hálásak voltak ennek a programnak, közösségé kovácsolta őket a zene, egy új világ nyílt számukra, sokan megtalálták életük értelmét, hivatást és hitet a zenében. Adler és zenész társai mivel maguk is menekültek voltak különös érzékenységgel foglalkoztak ezekkel a gyerekekkel és szakmájuk legjavát adták át nekik, természetesen fizetség nélkül, önkéntes felajánlásként. Akkoriban sokan életüket csak a humanitárius, önkéntes felajánlásoknak köszönhatték, az emberek jószándéka és önzetlen adományai és szeretete révén. Ahogy Adler első mestere Kolozsváron Tariczky Ferenc, aki a süketnémák intézetének zene- és hegedűtanára volt különleges pedagógiai érzékkel tanította őt, úgy Adler hasonló érzékenységgel, ugyanakkor szakmai profizmussal, nagy szeretettel adta át tudását ezeknek a gyerekeknek. Tanítványai közül több

kiemelkedő tehetséget fedezett fel, és indított el a zenei karrier felé, mint Sheng Mingliang, Mao Yukuan, Zhang Yingfa, Gao Jinghua, A Kejian és Zhao Weijian ifjú leendő művészeket. (23, 24, 25. ábra)

23. ábra

Csangcsou, State Conservatory Junior Program tagjai és Ferinand Adler, a tanár

24. ábra

Az árva gyerekek hangszerrel

25. ábra

Sheng Midling és Sheng Mingyao az unokatestvér

Történetünk főszereplőjén Adleren kívül a legtehetségesebb tanítványa Sheng Mingliang (1832–2023)⁴⁹ kiemelt helyen van. Sheng családjában négyen voltak testvérek és anyjuk a következő gyerek születése közben halt meg. A papa a négy gyerekkel (4-9 évesek) a japán megszállás elől többnyire gyalog menekült egész Chongqingig. Közben a legnagyobb gyerek (lány) fertőzés következtében az úton meghalt, végül a papa teljesen legyengülve a sok nélkülözés következtében 1945-ben hagyta hátra az árvává vált gyerekeit, akik ebbe az intézetbe kerültek.

Az árvák közül Adler felfedezettje és elindítója lett Sheng hegedűs karrierének. Kína első hegedűművésze lett hosszú évek tanulása után. Sheng és Adler személyes kapcsolata 1947-ig tartott, amikor Adlerék visszamentek Európába.⁵⁰

Kína története haladt a kétpólusú világ körülményei között a hidegháború és később az enyhülés irányában, ennek megfelelően a kultúra átszervezése folyamatosan kísérte a politikát Kínában is, de Sheng Mingliang és unokatestvére Sheng Mingyao, aki szintén ebben az otthonban nevelkedett zenei tudásuk és érvényesülésük szinte változatlanul a legmagasabb fokon haladt tovább a Kínai Nemzeti Szimfonikusokig nyugdíjas korukig, míg Sheng Mingliang végül a Covid áldozata nem lett.

⁴⁹ <https://www.theadlerproject.com/sheng-mingliang>

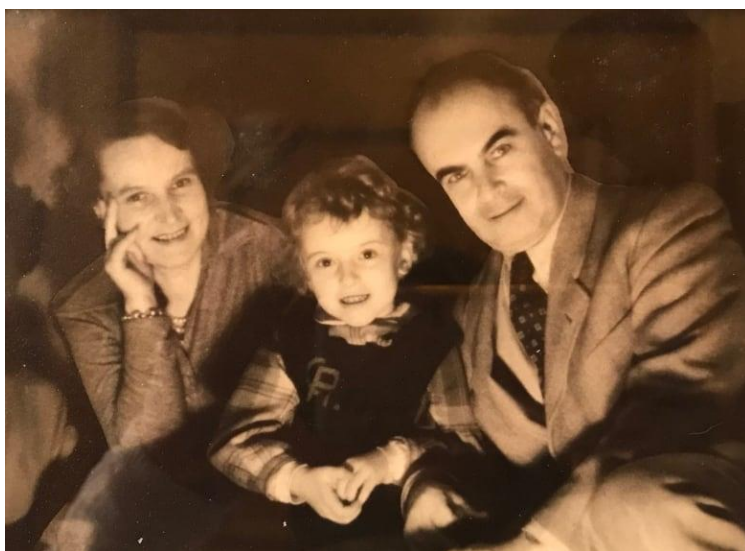
⁵⁰ 2024-ben egy filmet mutattak be Bécsben: Film about Jewish refugee musician in Shanghai shown in Vienna.

<https://english.news.cn/europe/20241109/c2138fb66f9d4e8e92b20821bfc61ab5/c.html>

Adler sanghaji tanítványai mellett szerepeltek fiatal tehetséges osztrák tanítványok is a későbbi hegedűművész, Gritta Glogau is, aki családjával Sanghajba menekült; Leonore Valesby (Yüki Liau) német-kínai hegedűművész, aki fiatalon szólistaként lépett fel Sanghajban, és gyakran szerepelt a német közösség által szervezett rendezvényeken.

A béke és a búcsú

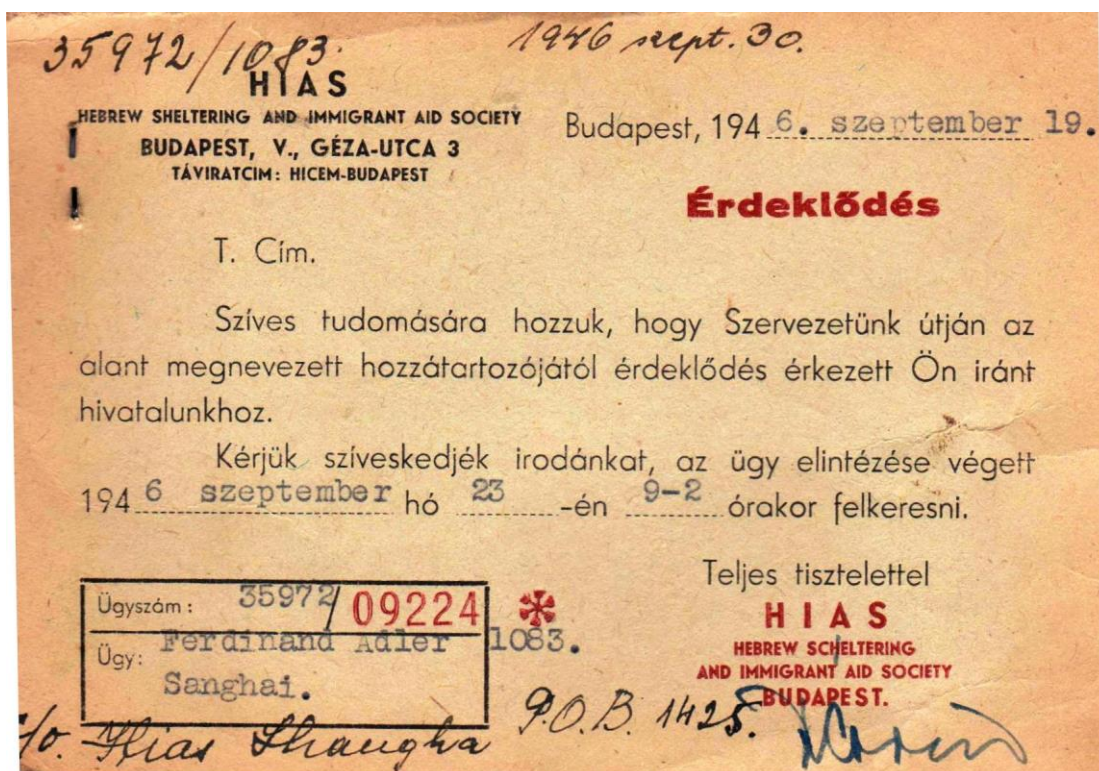
Adler házaspárnak már a békében született meg Christina nevű lányuk 1945 novemberében Sanghajban. (26. ábra)

26. ábra

Az Adler család Gertrud, Christina és Ferdinand

A második világháború után az emberek százezrei keresték a szétszórt családjukat rettegve és remélve, hogy életben vannak-e és megtalálják-e őket. Karitatív szervek a Vöröskereszt és egyéb kereső szervezetek segítettek az embereknek. Adlerék felvették a kapcsolatot felesége Gertrud családjával Ausztriában. Ferdinánd részéről Kolozsvár-Cluj- városban kereste szüleit, de ők 1943–44-ben eltűntek, nem tudni, hol és hogyan haltak meg, Erzsébet nővére a férjével elpusztultak a halálgyárban, Margit testvére Izraelbe ment, mint olyan sokan a túlélők közül, már nem akartak abba az országba visszamenni Auschwitzból, amelyiknek politikusai odajuttatták őket. Magyarországon is, unokatestvérét – a szerző nagyszüleit Györfi Lajost és nejét is megkeresték. (27-28. ábra)

27-28. ábra
HIAS megkeresés

„Érdeklődés

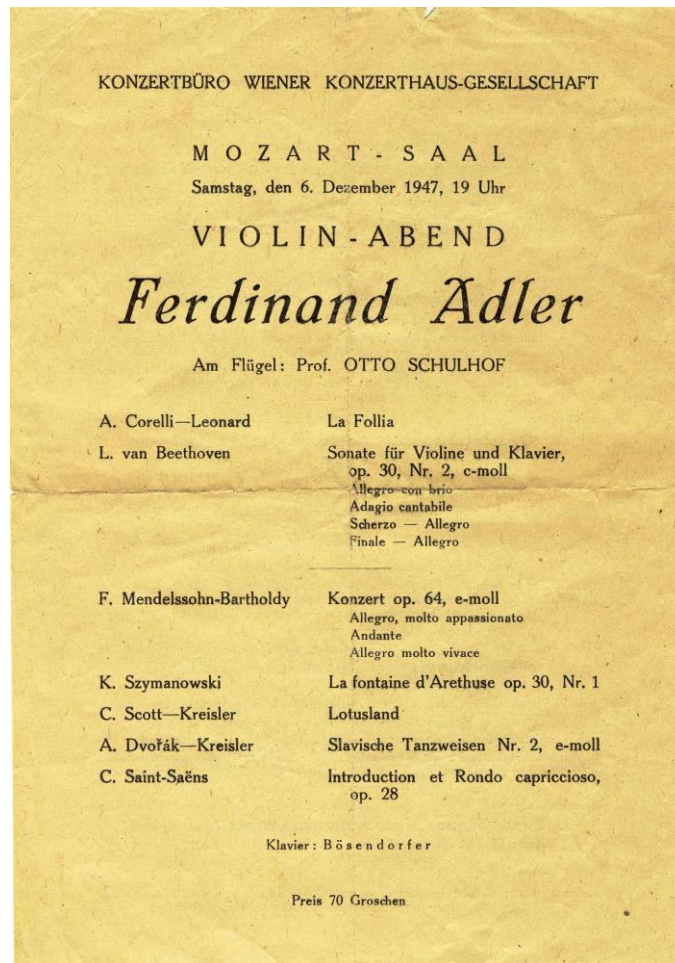
Szíves tudomására hozzuk, hogy Szervezetünk útján alatt megnevezett hozzátartozójától érdeklődés érkezett Ön iránt hivatalunkhoz. Kérjük szíveskedjék irodánkat az ügy elintézése végett 1946 szeptember 23-án 9-2 órakor felkeresni. Teljes tisztelettel: HIAS (Hebrew Sheltering and Immigrant Aid Society. Ügyszám: 35972/09224. Ferdinand Adler, Sanghai”

Egy szépen felépített sanghaji karriert, elismerést nem volt könnyű otthagyni és visszatérni Bécsbe megint a nulláról építkezni újra, de vállalták ismét a nagy utazást és új remények megvalósítását, amiben nagy szerepet játszott a kínai politika hatása, így 1947-ben eldöntötték, nem maradnak Kínába.

Adler búcsúkoncertet adott a Lyceum Színházban, Erwin Marcus zongoristával. A műsorban Brahms második hegedűszonátája, Mendelssohn hegedűversenye, valamint Saint-Saëns, Szymanowski és Sarasate darabjai szerepeltek. 1947. május 28-án Adler régi zenei munkatársával, Henry Margolinskivel újabb jótékonysági koncertet adott a hongkoui Sanghaji Zsidó Ifjúsági Egyesület iskolájában a rászoruló fiatal zenehallgatók javára. Ez egyben Adler búcsúja is volt hongkoui közönségétől. A műsorban Frank hegedűszonátája és Bruch hegedűversenye szerepelt. Erwin Felber kritikus így nyilatkozott a koncertről: "Adler és Margolinski zenei testvérisége közel egy évtizeden át kiállta az idők próbáját." Adler elbúcsúzott a Shanghai Városi Szimfonikus Zenekartól is. 1947-ben a zenekarból addigra már sok európai zenész távozott. Végül az Adler család felszállt a Marine Lynx-re, és 1947 júliusában/augusztusában Olaszországon keresztül visszatértek Bécsbe.

Újra Bécs

Sok más zenésztől eltérően, akiket Sanghajba száműztek, Adlernek hamarosan sikerült újra hegedűsként elhelyezkedni Bécsben. Néhány hónappal visszatérése után, 1947. december 6-án a Konzerthaus Társaság meghívására koncertezett. (29. ábra)

29. ábra

Az első bécsi koncert műsora 1947. dec. 6.

Bécs meglepően gyorsan újra örömmel befogadta művészt. 1948 áprilisában fellépett a US Vöröskeresztnél az általa újonnan megalakított Adler Vonósnégyessel. Több éves szólista és kamarazenészi munka után koncerteken és rádióadásokon, az 1950/1951-es évadban Adler sikeresen meghallgatásra került, az Állami Operaház első koncertmestere lett a bécsi Volksoperben. Szívrohamot kapott az 1951 karácsonyi ünnep alatt, de újraélesztették. Ragaszkodott ahhoz, hogy a kvartettjével játsszon egy élő rádióadásban január 6-án, az orvosi tanács ellenére, aki pihenést javasolt. 1952. február 21-én a Volksoperben egy próbán hibázott, és keményen bírálta őt a karmester. Így stresszes állapotban újabb szívrohamot kapott, és a próba közben a helyszínen meghalt. 48 éves volt.⁵¹

⁵¹ Adler 1952. február 26-i temetése után felesége és lánya az ausztriai Kufsteinbe költözött Trude Adler nővéréhez. <https://www.falter.at/zeitung/20241105/erinnerungsarbeit-besuch-aus-china>

Epilógus - a nagy találkozás

Adler rettentő fiatalon fejezte be nem kevés eseményben dús életét, reprezentálva a zene határtalan szépséget, művészetét, emberségét, kohéziós erejét akármilyen tragikus, kegyetlen politikai időben, ugyanakkor generációkra örökítette a zene értékeit mesterről tanítványra. Sheng Mingling is szép karriert futott be a kommunista Kínában őrizve mestere hatását, tehetségét, szorgalmát elkötelezettségét a zene, a hegedű iránt. Ezek a hatások a közvetlen környezetre is hatottak a családra, gyerekekre, barátokra, nemcsak a tanítványokra. (30. ábra)

30. ábra
Sheng Mingliang

Jelen esetben Adler Krisztina édesapja munkásságának krónikásává vált, albumokban gyűjtötte össze mindazokat a dokumentumokat, amelyek ennyi viszontagság, nagy utazások közepette megmaradtak.

Sheng Mingling gyereke Fang Sheng édesapja iránti szeretetből és tiszteletből elindított egy un. Adler projectet az interneten, felderítve a „nagy mester” Adler életét, családi hátterét, hiszen Kínában csak az 1939-47-ig tartó időszakot ismerték apja mesterének. Felkereste Adler Krisztinát és ebből a „történelmi” találkozásból kiállítás és film is készült, emléket állítottak Adler Ferdinándnak a hegedűművésznak és professzornak legjobb tanítványával Sheng Minglingnek. (31. ábra)

<https://www.falter.at/zeitung/20241105/erinnerungsarbeit-besuch-aus-china>

31. ábra

A mester és tanítvány gyerekeinek találkozója 2018. Kufstein

P.S.

About the meeting: However, „**Visiting China**”, the new documentary by Paul Rosdy, is not a common biopic, but a piece of applied memory work. The film was focused on the years 1939 to 1947, when Adler and his wife lived in exile in Shanghai. Unlike so many of his approximately 18,000 Austrian fellow destiny, he was able to continue his ancestral profession: he performed with a combo in nightclubs, became the first violinist of the Shanghai symphonic symphonicists and taught orphans at the conservatory in Changzhou.

The heart of Rosdy's film is the encounter of Adler's 1945 daughter Christina, born in Shanghai with Fang, the son of Mingliang Sheng, one of his most famous students. In a restaurant in Kufstein, they browse through the family album, chat in Chinese, German, English. In between, pictures from the Shanghai are visible from the 1940s, underlined with the shellac shot of a Lehar piece: a rare sample of Ferdinand Adler's virtuoso violin playing.

<https://www.falter.at/zeitung/20241105/erinnerungsarbeit-besuch-aus-china>